

BEYZÂ

(البیضاء)

Allah'tan ilk feyazan eden varlık olan akl-ı evvel veya melekût âlemi anlamında kullanılan tasavvuf terimi.

Yokluk karanlığı ile varlık aydınlığı arasındaki ilk çizgi ve yaratıklar âleminin ufkunda beliren ilk varlık akl-ı evveldir. Bundan dolayı bazı mutasavvıflar mutlak gayb ve mâsivânın yok olma halini amâ ve zulmet, eşyanın var olma halini de Arapça'da beyaz anlamına gelen beyzâ veya nur terimleriyle ifade ederler.

Cürcânî'nin kaydettiğine göre (*et-Ta'rifât*, "beyzâ" md.) mutasavvıflardan bir kısmı beyzâyı "fakr" yani "imkân" anlamında kullanırlar. Fakr, bütün yoklukların kendisinden varlık kazandığı bir beyazlık ve bütün varlıkların kendisinde yok olduğu bir siyahlıktır. Mutasavvıfların "fakrül-imkân" dedikleri durum budur.

Bazı mutasavvıflar beyzâ terimi ile melekût âlemini kastederler. Bunların anlayışına göre melekût âlemi, Allah'ın dünyadan çok uzaklarda yarattığı ve meleklerin bulunduğu beyaz bir âlemdir. Dünyaya çok uzak oluşu sebebiyle burada bulunan meleklerin Allah'ın Âdem ve İblîs'i yarattığından ve Allah'a âsi yaratıklarının bulunduğundan bile habersiz olduklarını söylenir.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "beyzâ" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "beyzâ" md.; Ca'fer Seccâdî, *Ferheng*, "beyzâ" md.; Abdurrahman-ı Câmî, *Eş'atü'l-leme'ât*, Tahran, ts., s. 154.



SÜLEYMAN ULUDAĞ

BEYZÂVÎ

(البیضاوی)

Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286)

Müfessir, Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihî.

Şîraz kâdîlkudâtlığı yaptığı için "Kâdî" ve "Kâdîlkudât" diye de tanınır. Şîraz yakınlarındaki Beyzâ kasabasında dünyaya geldi. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 100 yıl yaşadığını bildiren rivayet (İbn Habîb el-Halebî, I, 57^a) doğru kabul edilirse hicrî 585 (1189) yılı civarında doğduğu söylenebilir. Çocukluğu Beyzâ'da geçti. Babasının,

Fars atabegi Ebû Bekir b. Sa'd tarafından başşehir kâdîlkudâtlığına tayin edilmesinden sonra ailesiyle birlikte Şîraz'a gitti ve hayatının çoğunu burada geçirdi. Fars emîrinin Moğollar'la iyi geçinmesinin bir sonucu olarak Moğol istilâsından kurtulmuş bulunana ve bu sebeple de istilâdan kaçan komşu ülkelerin âlimlerine sığınak teşkil eden Şîraz'da geniş bir ilmî çevre buldu. Babasından icâzet aldıktan sonra herhangi bir ilmî seyahate gerek kalmadan kendi memleketindeki Ehl-i sünnet âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsil etti. Bizzat kendisi Hz. Peygamber'e kadar varan bir ulemâ zinciri sayarak bağlı bulunduğu ilmî silsileyi zikreder (*el-Ğâyetü'l-kuşvâ*, I, 184). Bununla beraber babasının dışında doğrudan kendilerinden faydalandığı hocalarının kimler olduğu hakkında fazla bilgi yoktur. Bazı kaynaklar onun Bağdat'ta da öğrenim gördüğünü kaydeder. Hocaları arasında Nasîrüddîn-i Tûsî ve Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin bulunduğu nakledilirse de bu uzak bir ihtimaldir (bk. Ali Muhyiddin el-Karadâğî, I, 64-65).

Babasının vefatından sonra Fars Emîri Abaka tarafından Fahreddin eş-Şîrazî'den boşalan Şîraz kâdîlkudâtlığına tayin edilen Beyzâvî (673/1274-75) bir müddet bu görevde kaldı, bir taraftan da talebe yetiştirdi. Kemâleddin el-Merâgî, Abdurrahman b. Ahmed el-İsfahânî, Ahmed b. Hasan el-Cârberdî ve Zeynüddin el-Henkî (الهنگى) (veya Hebkî) meşhur talebelerindendir. Çeşitli ilim meclislerinde katıldığı münazaralarla ün kazandı. Çağdaşlarından İbn Mutahhar el-Hilî ile yazılı münazaralarda bulunarak ona karşı üstünlüğünü kabul ettirdi. Kadılık görevinde fazla titiz ve bir anlamda müsamahasız davrandığı için bu makamdan azledilmesi üzerine muhtemelen 680'de (1281) Fars'ın yeni başşehri olan Tebriz'e gitti. Sübkî'nin kaydettiğine göre (*Tabakât*, VIII, 158) burada vezirin de hazır bulunduğu bir ilim meclisine katılarak ilmî vukufunu gösterdi; vezirden tekrar Şîraz kadılığına tayin edilmesini istedi. Onu takdirle karşılayan vezir bu isteğini yerine getirdi. Bir müddet daha bu görevi sürdürdükten sonra kadılıktan ayrılarak Tebriz'e yerleşti ve ömrünün geri kalan kısmını ilim, ibadet ve riyâzetle geçirdi. Bazı kaynaklara göre ise Tebriz'de karşılaşmış sohbetlerinden faydalandığı şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kütahtâî'den (الکتحاتى) (veya el-Kühcânî) kadılığa tayini için vezir nezdinde teşebbüste bulunmasını rica etmiş,

o da kendisini ziyarete gelen vezire Beyzâvî'yi göstererek, "Şu yanındaki adam cehennemden seccade kadar bir yer talep etmektedir" diyerek kadılığa iade edilmesini istemiş, vezir de şeyhin emrini derhal yerine getireceğini söylemiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 187). Ancak Beyzâvî şeyhin bu anlamlı sözlerinden etkilenerek talebinden vazgeçmiş ve tasavvuf yoluna girip kalan ömrünü Tebriz'de eser telif etmekle geçirmiştir. Beyzâvî'nin vefat tarihi konusunda 641 (1243) ile 716 (1316) yılları arasında değişen çok farklı rakamlar verilir. Ancak kaynakların çoğu onun 685 (1286) yılında Tebriz'de vefat ettiğini belirtir.

İlmî Şahsiyeti. İslâmî ilimlerin hemen hepsine dair birçok eser telif ederek "al-lâme" unvanını kazanan Beyzâvî'nin güçlü bir ilmî şahsiyeti vardır. Hayatından bahsedene müellifler onun ileri derecede ilmî kabiliyete ve geniş bir kültüre sahip olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Daha çok tefsir, kelâm, fıkıh ve usûl-i fıkıh sahasında meşhur olmuştur.

a) **Tefsir İlmindeki Yeri.** Tefsir din ilimlerinin başı ve temel dayanağıdır. Kur'an'ı tefsir etmek için bütün dinî ilimler yanında Arap edebiyatını da iyi bilmek gerekir. Tefsir âyet, hadis, sahâbe sözü, dil kaideleri ve ulemânın görüşleri dikkate alınarak yapılmalıdır. Bir icaz (ihtisar) harikası kabul edilen *Envârü't-tenzîl* adlı eseri onun tefsirciliğini gösteren en önemli kaynaktır. Beyzâvî bu eserinde kendisinden önceki başlıca tefsir kitaplarını ustaca özetlemiş, âyetlere getirdiği yorumlar yanında dil kaidelerine dayanarak yaptığı açıklamalarla da büyük bir müfessir olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte Beyzâvî'nin müfessirliği şu noktalarda eleştirilmiştir: 1. Âyetlere verdiği mânalar birbirleriyle çelişmekte ve bazı hatalar ihtiva etmektedir. 2. Sürelerin sonunda zayıf hadislere yer vermiştir. 3. Âyetleri felsefî yorumlara tâbi tutmuş, Kur'an'ı re'y* ile açıklayıp rivayet yolunu terketmiştir. 4. Mecaz ve kinayelere dayanarak yaptığı bazı te'viller sebebiyle Sünnî tefsir çizgisinden çıkmıştır. 5. Az da olsa İsrâiliyat'a yer vermiştir. Âmilî'nin Beyzâvî tefsirinde hatalı ve çelişik bulunduğu bilgiler, resulün tarifi meselesiyle Tevrat'ın Hz. Mûsâ'ya Firavun'un ölümünden önce veya sonra nâzil olması ve Hz. Süleyman'ın Beytül-makdis'i yapmasından önce veya sonra hacca gitmesi gibi önemli olmayan tarih ihtilâflarına dairdir (*Envârü't-tenzîl*, III, 63, 291, 389, 404, 490; IV, 84); dolayı-